

12. Малютіна Н. П. Українська драматургія кінця 19 — початку 20 століття : навчальний посібник / Н. П. Малютіна. — К. : Академвидав, 2010. — 256, [1] с.
13. Пилипчук Р. Я. Карпенко Єлисей Андрійович / Р. Я. Пилипчук // Українська літературна енциклопедія в п'яти томах. — К., 1988. —
Том 2 : Д–К / ред. кол. : Дзевєрін І. О. (відп. ред.) [та ін.]. — 1990. — С. 419–420.
14. Працьовитий В. Українська драматургія 20–30-х років ХХ століття. Жанрова модифікація / Володимир Працьовитий. — Львів : ТзОВ «Ліґа–Прес», 2001. — С. 132.
15. Садовський М. Мої театральні згадки 1881–1917 / М. Садовський. — К. : ДВ Образотворчого мистецтва і музичної літератури ; [за заг. ред. та вст. ст. М. Рильського], 1936. — 203, [1] с.
16. Свєрбілова Т. Від модерну до авангарду : жанрово-стильова парадигма української драматургії першої третини ХХ століття / Свєрбілова Тетяна, Малютіна Наталя, Скорина Людмила ; [за заг. ред. Л. Скорини]. — Черкаси : [б. в.], 2009. — 598 с.
17. Семак О. Взаємозв'язок драматичної дії та конфлікту у драматичних творах діаспори першої половини ХХ століття (на матеріалах творів Єлисея Карпенка, Л. Полтави, В. Чаплєнка) / Оксана Семак // Українознавчі студії. — 2009. — № 10. — С. 132–138.
18. Семак О. Експлікація конфлікту як рушійної сили дії у драматичних творах діаспори першої половини ХХ століття (на матеріалах творів Єлисея Карпенка, Л. Полтави, В. Чаплєнка) / О. І. Семак // Прикарпатський вісник НТШ. Сер. : Слово. — 2008. — № 2. — С. 249–257.
19. Семенюк Г. Ф. Українська драматургія 1920-х років : конфлікти, характери, жанри : дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук : спец. 10.01.02 — «Українська новітня література», у формі наук. доповіді / Семенюк Григорій Фокович. — К., 1992. — 63 с.
20. Ставицький О. Українська драматургія початку ХХ століття / О. Ф. Ставицький. — К. : Наук. думка, 1964. — 126 с.
21. Українська Радянська Енциклопедія : [у 17 т.] / [гол. ред. кол. : М. П. Бажан (гол. ред.), О. І. Білецький, І. К. Білодід та ін.]. — К. : Гол. ред. УРЕ, 1959–1965. —
Том 6 : «Італія — Колізія» / гол. ред. кол. : М. П. Бажан (гол. ред.), О. І. Білецький, І. К. Білодід та ін. — 1961. — 576, [1] с.
22. Хороб С. Українська модерна драма кінця ХІХ — початку ХХ століття (Неоромантизм, символізм, експресіонізм) / Степан Хороб. — Івано-Франківськ : Плай, 2002. — 413 с.
23. Хороб С. Українська одноактна драма : виміри структури модерністського тексту / Степан Хороб // Біблія і культура. — 2008. — № 10. — С. 78–89.

УДК 821.161.2–3 Багрянний

О. І. Гєращенко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Питання стильової своєрідності поезії Івана Багряного в оцінках критиків та літературознавців

Гєращенко. О. І. Питання стильової своєрідності поезії Івана Багряного в оцінках критиків і літературознавців. У статті розглянуто парадигму оцінок критиків та літературознавців стильової своєрідності поезії відомого українського письменника середини ХХ ст. Івана Багряного (1906–1963). Виділено провідні тенденції визначення стилю поезії митця в контексті літературних течій і напрямків ХХ ст. У статті досліджуються теоретичні підстави віднесення творчості І. Багряного до таких напрямів, як експресіонізм, неоекспресіонізм, неоромантизм та «романтика вітаїзму». Спираючись на аналіз теоретичних позицій критиків, пропонується нові підходи до вивчення стильової своєрідності поезії митця.

Ключові слова: Іван Багрянний, українська література, стиль, поезія, неоекспресіонізм, романтизм.

Герашченко О. И. Вопросы своеобразия стиля поэзий Ивана Багряного в оценках критиков и литературоведов. В статье представлена парадигма оценок критиков и литературоведов стилистического своеобразия поэзий известного украинского писателя середины XX ст. Ивана Багряного (1906–1963). Выделены основные тенденции в определении стиля художника слова в контексте литературных течений и направлений XX ст. В статье исследуются теоретические основы соотношения стиля творчества И. Багряного с такими направлениями, как экспрессионизм, неоекспрессионизм, неоромантизм, «романтика витализма». Опираясь на анализ теоретических концепций критиков, предлагаются новые подходы к изучению стилистического своеобразия поэзии автора.

Ключевые слова: *Иван Багряный, украинская литература, стиль, поэзия, неоекспрессионизм, романтизм.*

Gerashchenko O.I. Style Identity questions of Ivan Bagryanyj poetry in literary critics estimates. The article presents a paradigm of critics estimates and literary style identity of Ivan Bagryanyj poetry, the main features of the style of poetry are allocated and a definition of the style as a literary concept is given. The article presents a brief description of such movements in art like expressionism, neo-expressionism, syncretism of different styles, vitalism romance, neo-romanticism. Basing on the variety of views, the question of poetry style definition of the writer needs further study.

Keywords: *style, poetry, neoeexpressionism, romance, romance vitalism.*

Постать Івана Багряного, як і його творчість, привертає і буде привертати увагу читачів і науковців. Талант письменника є неоднорідним, яскравим та незвичним. Непроста доля, самотній хист письменника довго лишалися поза пильною увагою дослідників, що наразі компенсується інтересом до прози та поезії письменника в сучасному літературознавстві. Питання стильової своєрідності творчості митця лишається й досі дискусійним, а отже, актуальним.

Поняття стиль в історичному розвитку культури набуло мистецтвознавчого та філологічного розуміння. Єдиного термінологічного значення терміна «стиль» не існує. Стиль вважають універсальною категорією, оскільки саме поняття стилю виникло в давні часи, а наука по-різному наповнює смислом цей термін, трактуючи стиль досить широко в різні періоди історії культури [18:417–428]. За основу дослідження ми взяли таке визначення: стиль — це індивідуальне втілення художнього методу письменника [20:161–164]. Якщо метод визначає загальний напрям творчості, стиль віддзеркалює індивідуальні властивості художника слова.

Загальній характеристиці поетичного доробку І. Багряного присвячені наукові розвідки М. Слабошпицького [16], В. Усаня [19], М. Сподарця [17] та інших науковців, аналіз окремих поетичних творів представлений працями О. Логвиненко [10] і Ю. Войчишин [5], частково акцентовано цю проблему в монографії С. Павличко «Дискурс модернізму в українській літературі» [13]. **Мета** нашої статті — конкретизація питання стилю письменника; **завдання** статті — аналіз дискусійних аспектів оцінок стильової своєрідності поезії І. Багряного в оцінці критиків та літе-

ратурознавців в контексті поетики модернізму першої половини XX ст.

У 1920–1930 роки творчість молодого поета І. Багряного отримала переважно негативну характеристику серед радянських критиків. М. Доленго зарахував митця до письменників-«попутників», відзначаючи психологічну розкиданість, неврівноваженість настроїв, егоцентричну тематику, декласованість, «богом'єрство», емоційну стихійність [6:118]. О. Правдюк назвав письменника «співцем куркульської ідеології» [14:83]. Інші критики говорили про пасеїзм, самоспоглядання, «безхребетне революційне» фразмаїстерство [10:100], політичну неграмотність, «застарілу» лексику [6:126], тенденційність, епігонство, появу комплексу вождя, що ймовірно можна пояснити впливом неокласицизму та символізму. Поема «Ave Maria» (1929) взагалі викликала певний резонанс у літературних та була так охарактеризована тодішнім провідним критиком Б. Коваленком: «Це наївна похабщина гіршого бульварного гатунку на запозиченій з люмпенської пісеньки мотив про те, як син «кохав» матір — паризьку повію й як вона цю «тайну» випадково відкрила... порнографічний натуралізм... та густа домішка слинявого сентименталізму на тему про покритку, байстря й «лихих людей»... Містична неписьменна пошлятина, що її Багряний видає за філософію, не заслуговує на будь-який аналіз» [7:310]. Із цього періоду відома тільки одна прихильна рецензія І. Ярмолинського: «Віршований роман Багряного (перший взагалі такої форми в українській літературі) вражає насамперед бездоганною єдністю, витонченою врівноваженістю форми й змісту, емоційною насиченістю образів, динамічним, всебічним, не спрощено

одноманітним відображенням психіки героїв» [21:85]. Критик підкреслює, що автор дуже вдало зміг вкласти у рамки класичної легенди мотиви класової боротьби [21:86].

Критика кінця 1920-х — початку 1930-х років назвала головні тематичні пріоритети поезії І. Багряного — знаходження національної свідомості, психологізм, натуралізм, цінність кожної особистості, єдність із героїчним минулим, та спробувала окреслити художній стиль творчості митця, — називаючи перш за символізм [10:178–180], а також присутність елементів неокласицизму та імажинізму.

Ю. Шерех визначив принципи напрямки вивчення творів І. Багряного, стаття дослідника «Стилі сучасної української літератури на еміграції» (1945) відкрила дискусію в еміграції щодо стилю текстів митця, визначивши його поетичну збірку «Золотий бумеранг» як неоекспресіоністську [20:174]. Найчастіше проблему художнього стилю письменника вчені вирішували на користь стильового синкретизму, коли кожен текст митця має свої стильові домінанти. Б. Подоляк (Г. Костюк) у передмові до першого видання збірки «Золотий бумеранг» (1946) назвав стиль митця «суто багрянівським».

Ю. Войчишин ґрунтовно досліджувала творчість І. Багряного, присвятивши цілий розділ своєї роботи поезії митця [5]. Дослідниця розглянула художню та ідейну своєрідність поетичних творів і зробила спробу визначити риси його індивідуального стилю. Вона виділила такі риси, як: космічність, ліризм, філософічність, виразний сатирично-інвективний і народний характер, оптимізм, націоналізм, символізм, натуралізм, сатиризм і трагізм поезії митця. Проаналізувавши різномірну оцінку стилю письменника критиками, дослідниця зазначила, що він приділяв більше уваги змісту поезій ніж стилю написання, і не дає конкретного визначення: «Ми уважаємо, що Багрянний не мав якогось одного стилю віршування. Визначаючи стиль його поетичного доробку треба говорити про суміш різнорідних елементів. Присутні тут елементи романтизму, експресіонізму, натуралізму та реалістичної описовості. Дуже сильно зацентрований в багатьох його творах дух протесту, що зродив ті його палкі інвективи, які він голосив як трибун. Багрянний був (поминувши його ліричні твори) типічним поетом революційних барикад, палкої емоції боротьби і плакатних гасел» [5:37]. М. Балаклицький погоджується з дослідницею та на-

голошує на стильовому синтезі як провідному напрямку творів І. Багряного [3:17]. Натомість В. Агеєва однозначно охарактеризувала письменника як запізнілого неоромантика [1:60].

До «романтиків вітаїзму» (активних романтиків) відносять І. Багряного З. Савченко [15:8] та Л. Кавун [7:6]. На думку Л. Кавун, «романтика вітаїзму» як мистецька школа характеризується однаковим поглядом на мету, місце, характер мистецтва, однаковим відчуттям його пафосу. Активний світогляд «м'ятежних геніїв» адаптував на художньо-національному ґрунті філософську концепцію, в основі якої лежить активно-життєве начало як сутність реальності. «Романтика вітаїзму» у свідомості митців від початку має величезний морально-філософський вимір, у глибинах якого генеруватимуться всі визначальні для «м'ятежних геніїв» світоглядні концепції. Письменники «романтики вітаїзму» намагалися раціонально осмислити і висловити світоглядні істини, що самочинно відкрилися їм в словесно-образній сфері. Віталізм — плюралістично-філософська система, яка поєднує язичництво з християнством, гармонізує елементи різних мисленневих сфер — релігії, науки, мистецтва, повсякденного життя тощо. Л. Кавун доходить висновку, що це своєрідна синергетична система, котра значною мірою відповідає синкретизму художнього мислення «ваплітян». Концепція «романтики вітаїзму», на її думку, має типологічну дотичність до концепту «щедрого пориву життєвої потенції» у філософії «раціовіталізму» Х. Ортеги-і-Гасета [7].

М. Сподарець, аналізуючи творчість Івана Багряного, називає письменника неоромантиком: «Розуміння неоромантизму як стильової домінанти творчості Багряного ще не стало загальноновизнаним, і, безперечно, потребує подальшого дослідження» [17:84].

Інший погляд на стиль І. Багряного має, як ми вже зазначали, Ю. Шерех [20:183] та О. Астаф'єв [2:96], відносячи поезію митця до неоекспресіонізму. Основний творчий принцип неоекспресіонізму — відображення загостреного суб'єктивного світобачення через гіпертрофоване авторське «Я», напругу його переживань та емоцій, бурхливу реакцію на дегуманізацію суспільства, знеособлення в ньому людини, на розпад духовності, засвідчений катаклізмами світового масштабу початку ХХ ст. З усіх напрямків нового мистецтва ХХ ст. неоекспресіонізм гостро відобразив

конфлікт художньої особи, людини взагалі з трагічною й антигуманною буржуазною дійсністю. У творах одних майстрів неоекспресіонізм приводив до надзвичайного загострення трагічного світосприйняття, у інших — до художніх утопій, елітарності, замкненого середовища, котре сприймалося острівцем порятунку духовних та гуманістичних цінностей. Цей конфлікт призводив до радикальності художніх рішень, до бунтівного протиставлення і розриву з академічними традиціями.

«Неоекспресіонізм як напрямок мистецтва з'явився у XX столітті у той історичний період, коли протиріччя тогочасного суспільства ступили у вирішальну стадію. Сам термін «експресіонізм» (від фр. *expression* — вираження) був покликаний визначити сутність мистецтва, що є за своїми цілями та засобами протилежним імпресіонізму і натуралізму: мистецтво не зображує дійсність, а виражає її сутність. Експресіонізм глибоко зневажає дійсність і відмовляється від зобов'язань перед дійсністю. Експресіонізові властиві гіпертрофованість авторського світосприйняття, викликана надзвичайними подіями тогочасності, нервова збудженість та ірраціональність, символи, гротеск, фрагментарність оповіді, поєднання протилежних

явищ: елементарної буденщини та космічного простору, побутові описи й підкреслено поетична лексика, зацікавленість глибинними психічними процесами, заперечення як позитивізму, так і раціоналізму, оновлення формально-стилістичних засобів, художньої образності та виразності, часом непоєднаних між собою, як глибокий ліризм і всеохоплюючий пафос; суб'єктивізм і зацікавленість громадянською темою. Експресіоністичної поетика характеризується такими рисами: свідомо деформація картин дійсності, яка спирається на принципи суб'єктивної інтерпретації; гротеск, фантастичні елементи; тяжіння до абстрактного узагальнення, загостреної емоційності, «нервова» напруженість, фрагментарність, символ, гіпербола, плакатність письма, позбавленого прикрас, контрастування барв, мотивів тощо» [9:624-626].

Проаналізувавши розмаїття поглядів на дану проблему, ми вважаємо, що питання стильової своєрідності поезії Івана Багряного залишається актуальним і потребує подальшого ґрунтовного дослідження, яке варто здійснити, спираючись на теоретичні праці авторитетних дослідників та враховуючи контекст української поезії першої половини XX століття.

Література

1. Агеєва В. Поет після облоги / Віра Агеєва // *Art Line*. — 1998. — № 2. — С. 60—61.
2. Астаф'єв О. Лірика української еміграції: Еволюція стильових систем [1945—1990 pp.] / О. Астаф'єв. — К. : Смолоскип, 1998. — 313 с.
3. Балаклицький М. «Нова релігійність» Івана Багряного : монографія / Максим Балаклицький. — К. : Смолоскип, 2005. — 167 с.
4. Василишин І. Віртуальний світ українського екзистенціалізму (Ю. Косач і В. Домонтович) / Ігор Василишин // *Слово і час*. — 2003. — № 6. — С. 70—75.
5. Войчишин Ю. І. Багряний : літературно-бібліографічна студія / Юлія Войчишин. — Вінніпег, Оттава : Українська Вільна Академія Наук, 1968. — 87 с.
6. Доленго М. Поезія по наших журналах / М. Доленго // *Критика*. — 1929. — № 6. — С. 118—142.
7. Кавун Л. «Романтика вітаїзму як світобачення» [Електронний ресурс] / Лідія Кавун. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N159/N159p005-014.pdf.
8. Коваленко Б. Vale Haltura (або «Мокрий води не боїться») / Б. Коваленко // *Літературознавчі праці* / Б. Коваленко. — К., 1962. — С. 308-312.
9. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. — К. : ВЦ «Академія», 1997. — 752 с.
10. Логвиненко О. Багряний : слід від слова, посіяного на мінному полі Василем Слапчуком / Олена Логвиненко // *Кур'єр Кривбасу*. — 2002. — № 151. — С. 178—180.
11. М. Ш. Рец. на кн. : І. Багряний. До меж заказаних / М. Ш. // *Молодняк*. — 1930. — № 1. — С. 149—151.
12. Михайленко І. Література в «не літературних» журналах / І. Михайленко // *Критика*. — 1992. — № 11. — С. 78—106.
13. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія / Соломія Павличко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Либідь, 1999. — 447 с.

14. Правдюк Ол. Куркульським шляхом / Ол. Правдюк // Критика. — 1931. — № 1. — С. 73—83.
15. Савченко З. «Романтика вітаїзму» (активний романтизм) в українській прозі першої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. / З. Савченко — К., 1999. — 20 с.
16. Слабошпицький М. Вжити й розповісти світові : [Про творчість І. Багряного] / Михайло Слабошпицький // Київ. — 2005. № 6. — С. 127—137.
17. Сподарець М. Тарас Шевченко у сприйнятті неоромантика Івана Багряного / Михайло Сподарець // Матеріали тридцять четвертої наукової Шевченківської конференції — У двох книгах. — Книга друга. — Черкаси : БРАМА, 2003. — С. 84—91.
18. Ткаченко А. О. Мистецтво слова: вступ до літературознавства: Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. / Анатолій Ткаченко — 2-е вид., випр. і доповн. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. — 448 с.
19. Усань В. Іван Павлович Багряний : [До 90-річчя від дня народження.] Вадим Усань // Автоторожник. — 1996. — 1 верес.
20. Шерех Ю. Стилі сучасної української літератури на еміграції / Юрій Шерех // Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології / Юрій Шерех — Харків, 1998. — Т. 1. — С. 161—195.
21. Ярмолинський І. Рец. на кн. : І. Багряний. Скелька / Іван Ярмолинський // Металеві дні. — 1931. — № 5. — С. 96—87.